Fafo Østforum

10 år

Jon Erik Dølvik & Line Eldring

Hva har skjedd?

Fafo Østforums tiårskonferanse
29. april 2014

#fafoøstforum

Fafo Østforum

10 år

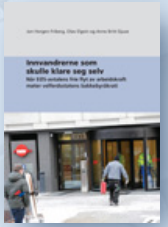

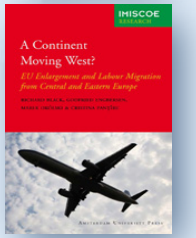

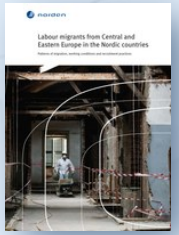

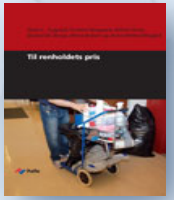

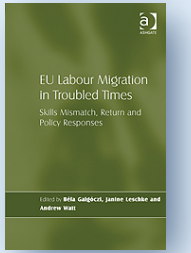

#fafoøstforum

Forhistorien på 1-2-3

- 1989: Berlinmurens fall
- 1994: Norge inn i EUs åpne marked
- 1999: Euroen innført
- **2004: EUs østutvidelse**
- 2008 →: Finans- og eurokrise

Debatten i 2004

- Hva blir omfanget?
  - kommer det noen i det hele tatt til Norge?
  - velferdsturister?
- Overgangsordninger «for sikkerhets skyld»?
  - vridning mot tjenestemobilitet
- Risiko for sosial dumping? Eller sosial jumping?

Fasit: Bosatte statsborgere fra EU Øst i Norge

(EU-10) 2004 og 2014 (Kilde: SSB)

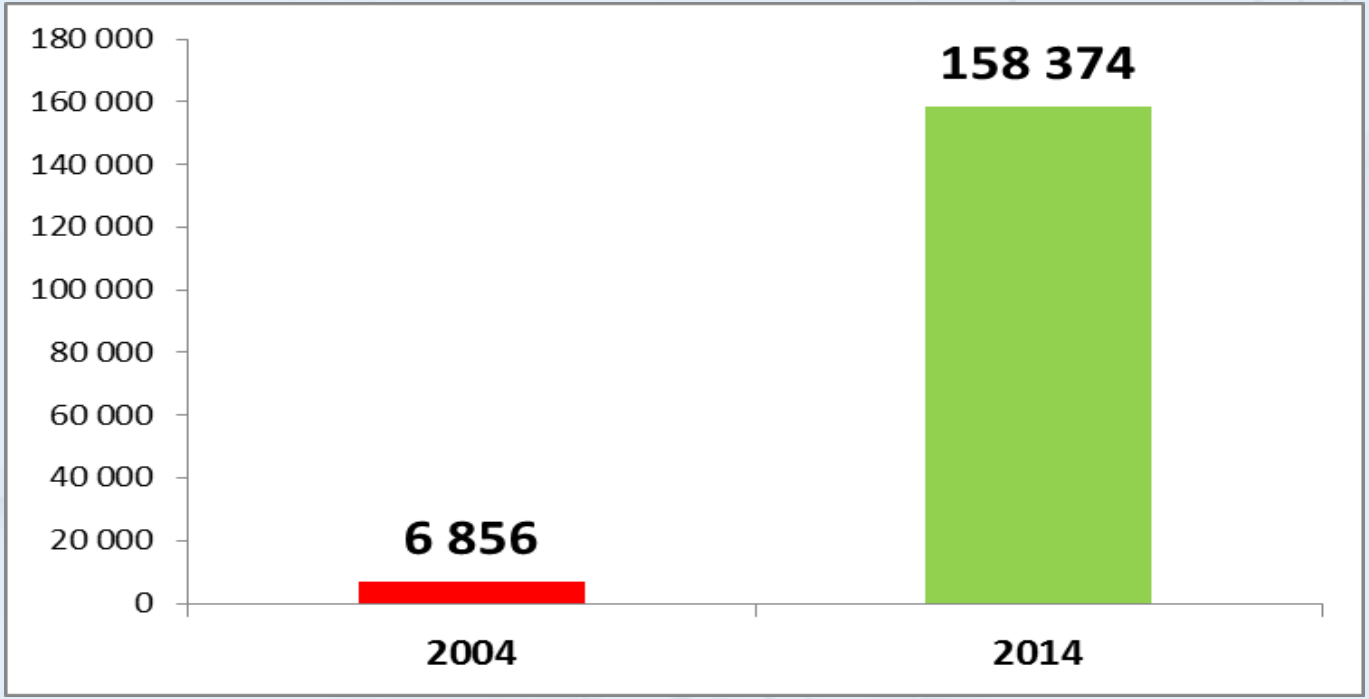

+ et stort antall tjenesteytere, utstasjonerte, korttidsopphold
+ mange fra Norden og EU Vest

Fafo Østforum

10 år

#fafoøstforum

Virkninger?

- **Stort tilbud** av tiltrengt arbeidskraft – smøring av økonomien
- **Internasjonalisering** av arbeidsmarkedet og det norske samfunnet – i positiv forstand
- **Men:** også store utfordringer i arbeidsmarkedet og for velferdsstaten
- Trekk ved det norske arbeidslivet og regulerings-regimet samt EØS-retten skaper utfordringer

Inkludert?

«Vi trodde vi skulle dra til det siviliserte Europa…»

«Vi tror ikke vi noen gang kan bli fullverdige medlemmer av det norske samfunnet.»

Latviske bygningsarbeidere
i Norge, høsten 2013

Fafo Østforum

10 år

De store spørsmålene

- Hvordan temme useriøs og ødeleggende konkurranse?
- Hvordan forhindre forvitring av kompetanse?
- Hvordan sikre anstendige vilkår for alle som jobber i Norge?
- Hvordan utnytte det nasjonale handlingsrommet for å regulere arbeidsmarkedet?

Fafo Østforum

10 år

EU-utvidelsen:
En mine under de nordiske avtalemodellene?

#fafoøstforum

Internasjonalisering er ikke nytt – men nytt å ha østeuropeiske kostnader – i Norge

FØR: «Tariffen» la et nasjonalt lønnsgulv pga. konkurransen om arbeidskraft
I DAG: «Ubegrenset arbeidstilbud», sterke incentiv til å godta dårligere lønn, EU-skranker for mottiltak

KONSEKVENSER:
- **Nye kanaler** for å hyre arbeidskraft til hjemland-vilkår; «regimeshopping»
- **Konkurransevridning** mellom bedrifter med og uten avtale
- **Avtaleverket** dekker mindre del av markedet

«Dynamitt i smutthullene»
– bransjevis forvitring av avtalesystemet?

Lav avtaledekning i privat sektor

– sammenliknet med de fleste nord-europeiske land

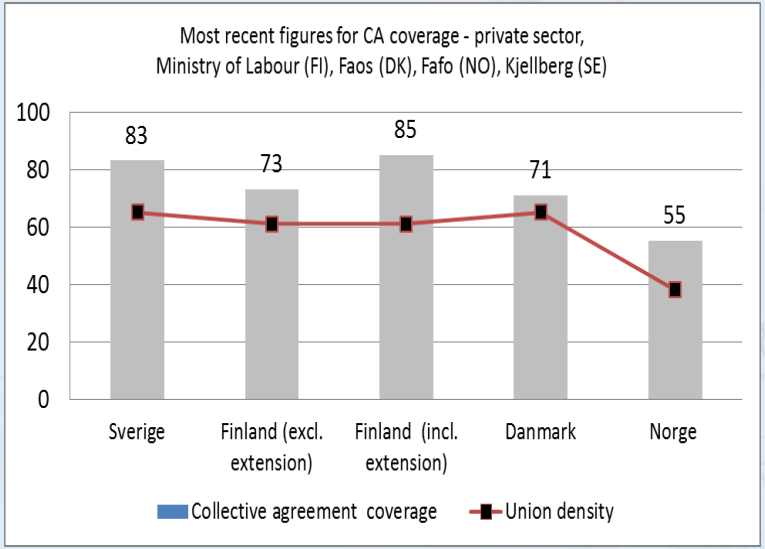

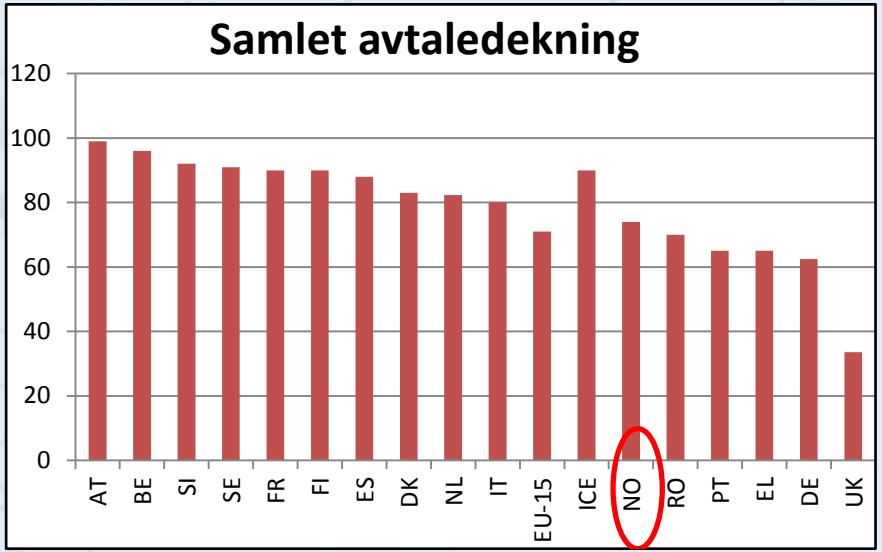

Source: *Nergaard 2013.*

- Særnorske høye terskler for å kreve avtale
- Økt andel NHO & Virke-bedrifter uten avtale
- Vekst i «avtalefattige» servicebransjer – avskalling i «topp og bunn»

Kollektivt handlingsproblem → flere opererer på «utsida»

Fafo Østforum

10 år

#fafoøstforum

	Lovfestet minstelønn?	Allmenngjøring av tariffavtaler?
Belgia		
Bulgaria		
Estland		
Frankrike		
Hellas		
Irland		
Latvia		
Litauen		
Luxembourg		
Nederland		
Polen		
Portugal		
Romania		
Slovakia		
Slovenia		
Spania		
Tjekkia		
Ungarn		
Kypros		
Malta		
Storbritannia		
Østerrike		
Tyskland	Fra 2015	
Island		
Finland		
Norge		
Italia		
Danmark		
Sverige		

«De fleste land i Vest-Europa har lovfestet minstelønn og/eller rutinemessig allmenngjøring …

…. Norge har ingen av delene…»

Særegen, tungrodd allmenngjøringsordning – i bruk i 4 bransjer

JA NEI

Fafo Østforum 10 år

#fafoøstforum

Hvordan reparere lønnsgulvet?

- **Minstelønn eller allmenngjøring:** strid mellom parter og partier
- **Særnorsk debatt:** i de fleste land er dette supplerende verktøy
- **Eksempel: Tyskland** – strategi mot «Schmutzkonkurrenz»
  - utvidet, forenklet allmenngjøring,
  - minstelønn (8,50 euro) med «vikeplikt» for avtaler og allmengjorte avtaler
  - «sosialklausul» i offentlige anbud og skjerpet kontroll
  - Mål: snu stagnasjonen i produktivitet, opplæring og kvalitet

Mulige bredere konsekvenser?

Økt dualisering – lagdeling?

- *Innen* utsatte bransjer – mindre kjerne, økende randsone
- *Mellom* «periferibransjer» og velorganiserte kompetansebransjer hvor «insiderne» kan vinne på bruk av lavkost-leverandører

Robust modell på vei mot «kritisk vippepunkt» i utsatte bransjer?

- Kan gå ganske fort, jfr. England, Tyskland
- Virkninger for produktivitet, kompetanse, omdømme og rekruttering?

Et tredelt arbeidsliv?

- Frislepp i «bunn & topp» setter «kollektivt arbeidsliv i midten» under press

Virkninger for dybden/bredden i avtalesystemet, samordnings-evnen og etter hvert maktgrunnlaget til LO/NHO?

Hva har skjedd?

- Mer enn de fleste forutså – og det vil fortsette!
- Revitalisering av norsk arbeidslivs- og EØS-debatt
- Det kunne gått mye verre…
- Men – store utfordringer som må håndteres **nå** og i årene framover:
  - Kompetanseutvikling eller forvitring?
  - Inkludering eller eksklusjon og nye B/C-lag?
  - Bredere lønnsgulv eller uthuling av avtalesystemet?
  - Regulering, etterlevelse og håndheving